

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

МОНОГРАФІЯ
до 20-річчя кафедри екології та технологій
захисту навколишнього середовища
Національного транспортного університету

В 3-х томах
Том 2

Київ - 2026

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК
В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

МОНОГРАФІЯ

до 20-річчя кафедри екології та технологій
захисту навколишнього середовища
Національного транспортного університету

В 3-х томах

Том 2

Київ - 2026

Сталий розвиток в епоху глобальних трансформацій : монографія до 20-річчя кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища Національного транспортного університету. В 3-х томах. Том 2 [Електронне видання] / за заг. ред. проф. О. Барабаш, проф. А. Дичко. – Київ : НТУ, 2026. – 412 с.

Рецензенти:

Олена СЛАВІНСЬКА – доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного транспортного університету;

Алла ГАВРИЛЮК – доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу соціальних та інституційних трансформацій у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України;

Алла КЛЕПКО – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України

*Рекомендовано вченою радою
Національного транспортного університету
(протокол від «30» квітня 2026 р. № ___)*

У монографії систематизовано науково-теоретичні підходи, а також проведено комплексний аналіз прикладних аспектів реалізації цілей сталого розвитку, забезпечення екологічної безпеки та раціонального природокористування. Окреслено стратегічні перспективи функціонування промислового сектору України в умовах глобальних викликів та механізми повоєнного відновлення підприємств на засадах екоцентричної парадигми.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, а також широкого кола спеціалістів з метою використання для подолання викликів сталого розвитку країни та відновлення екземптованих територій.

Представлені у монографії матеріали подані в авторській редакції та відображають власну позицію авторів. Автори несуть повну відповідальність за дотримання вимог добросовісності та достовірності наведених фактів, наукових даних та термінології, джерел використаної літератури тощо.

© Колектив авторів, 2026

ISBN

© Національний транспортний університет, 2026

ЗМІСТ

Вступ	5
Том 2 ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Сталий розвиток тваринницьких і переробних підприємств: ресурсозберігаючі технології та інноваційні управлінські рішення Доценко Н.А., Горбенко О.А.	15
Geoinformation modeling of environmental impacts on the territory of local communities Nesterenko S., Musiienko K., Frolov O.	35
Екологічна роль бактерій роду <i>Pseudomonas</i> у підтримці стабільності природних та агроєкосистем Клочко В.В., Андрєєнков М.С., Дуган О.М.	56
Пошук та дослідження «зелених» інгібіторів корозії як стратегічний вектор розвитку промисловості Петруша Ю.Ю.	76
Стратегічні пріоритети розвитку та модернізація транспортної інфраструктури в умовах галузевих трансформацій та викликів сталого розвитку Сімкова Т.О., Пілецька С.Т., Веселий Д.О.	96
Стратегічні засади та перспективи декарбонізації транспортної інфраструктури України в умовах сталого розвитку Сорочинська О.Л., Роговий О.В., Юрченко О.Г.	117
Стан та тенденції розвитку міської мобільності Києва в контексті сталого розвитку Сукманюк В.М.	138
Новий спосіб досягнення підвищення щільності літій-іонних батарей як складової частини зеленої енергетики на транспорті Харламов С.А.	166
Організаційно-економічні механізми розвитку бізнес-середовища морського транспорту України в умовах обмежень та в контексті зеленої мобільності Лабунець І.Ю.	182
Водний транспорт у контексті зеленої мобільності Осадчий М.Л.	202
Повоєнне відновлення економіки України у контексті європейського зеленого курсу та зміцнення безпеки держави Фаріон-Мельник А., Мельник І.М.	224

Інституційно-економічний механізм цифровізації процесів повоєнної екологічної відбудови України: дорожня карта Маслак О.І., Яковенко Я.Ю., Маслак М.В.	244
Екологічна реабілітація постраждалих територій та туристична діяльність в Україні Єпик Л.І.	265
Деякі питання використання земельних, водних ресурсів та транспортної інфраструктури в процесі повоєнної відбудови аграрного сектору України з урахуванням положень European Green Deal Лисяк О.І.	286
Ієрархія управління відходами як основа планування: аналіз національного, місцевого та корпоративного рівнів Коломієць С.В., Мень А.І., Барінов М.О.	308
Розвиток системи управління твердими побутовими відходами у контексті європейської інтеграції України Рутковська І.А., Гончаренко Н.В., Хрутьба Ю.С.	328
До питання відшкодування екологічної шкоди, завданої збройною агресією російської федерації Україні Карлінська С.	346
Інтелектуальна власність як інструмент зеленої повоєнної відбудови України Палієнко Т.П.	371
Трансформація туристичної галузі України в умовах війни та стратегічні орієнтири її повоєнного відновлення Мельниченко С.Г., Богадьорова Л.М.	393

ВСТУП

Монографія є результатом колективної праці науковців з провідних університетів та дослідницьких установ України і виходить до 20-річчя кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища Національного транспортного університету.

Кафедра екології та технологій захисту навколишнього середовища була створена наказом № 158 по НТУ від 11 травня 2006 року під назвою «кафедра екології та безпеки життєдіяльності». У 2022 році наказом № 35 по НТУ від 31 січня 2022 року назву було змінено на «кафедра екології та технологій захисту навколишнього середовища».

Першим в.о.завідувача кафедри був Скорченко Віктор Федорович – доктор технічних наук, професор, автор та співавтор понад 150 наукових праць, серед яких навчальні посібники з грифом МОН України: «Основи транспортної екології» (В. Ф. Скорченко, 1998); «Економіка довкілля» (Б. М. Пунько, В. Ф. Скорченко).

З 2007 р. по 2015 р. кафедру очолював Матейчик Василь Петрович – доктор технічних наук, професор, декан автомеханічного факультету, член експертної ради з транспорту Міністерства освіти і науки України, заступник голови спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) технічних наук.

З 2015 р. по 2025 р. завідувачем кафедри була Хрутьба Вікторія Олександрівна – доктор технічних наук, професор, експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти України, член-кореспондент Транспортної Академії України, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності та віце-президент Міжнародної академії культури безпеки, екології і здоров'я.

Із вересня 2025 року кафедру очолює Барабаш Олена Василівна – доктор технічних наук, професор, експерт Національного агентства із забезпечення

якості вищої освіти України з акредитації освітніх та освітньо-наукових програм за спеціальностями G2 Технології захисту навколишнього середовища, E2 Екологія, член науково-методичної комісії 7 з інженерії, виробництва та будівництва (підкомісії G2 Технології захисту навколишнього середовища) сектору вищої освіти Науково-методичної Ради МОН України, гарант освітньо-наукової програми «Технології захисту навколишнього середовища» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю G2 Технології захисту навколишнього середовища, член Міжнародної асоціації екологів університетів.

Основним завданням кафедри є забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних розв'язувати комплексні екологічні проблеми та використовувати у своїй діяльності сучасні природоохоронні технології захисту навколишнього середовища для транспортно-дорожнього комплексу України.

Кафедра забезпечує підготовку:

- **першого** (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями E2 Екологія освітньою програмою «Екологія» та G2 Технології захисту навколишнього середовища освітньою програмою «Екологічна інженерія автотранспортної діяльності»;
- **другого** (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями E2 Екологія освітньою програмою «Екологія» та G2 Технології захисту навколишнього середовища освітньою програмою «Технології захисту навколишнього середовища»;
- **третього** (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю G2 Технології захисту навколишнього середовища освітньо-науковою програмою «Технології захисту навколишнього середовища».

Сьогодні на кафедрі працюють 16 штатних співробітників: професор Барабаш О.В., професор Матейчик В.П., професор Хрутьба В.О., професор Дичко А.О., доцент Кобзиста О.П., доцент Шевченко В.Г., доцент Крюковська Л.І., доцент Коломієць С.В., доцент Цюман Є.С., доцент Лисак Р.С., доцент Глухонець А.О., доцент Кухтик Н.О., старший викладач Хорькова Г.В.,

асистент Самойленко І.В. (із 2022 року перебуває на захисті України), завідувач лабораторією Спасіченко О.В., завідувач лабораторією Покшевницька Т.В.

З 2006 р. по 2026 р. у різний час на кафедрі працювали штатними співробітниками Скорченко В.Ф., Гусєв Г.Ф., Половко М.В., Сусло С.Т., Чуваєв П.І., Лук'янова В.В., Зюзюн В.І., Морозова Т.В., Парасочка А.П., Вайганг Г.О., Олійник Р.В., Рубежнюк І.Г., Харамда Г.М., Гринчук В.С., Пальчик Т.М., Шестаков Є.А., Никонович С.О., Гудіменко В.І., Василенко В.Г., Ліскевич Ю.Р, Мошко М.С., Сінкевич А.Б., Римарук К.В, Перепеліна Ю.В., Бондар О.О., Дудко С.О.

Колектив кафедри велику увагу приділяє підвищенню якості практичної підготовки фахівців. У 2008 р. була відкрита спеціалізована лабораторія екології, а у 2016 р. – лабораторія охорони праці. Філія кафедри функціонує на базі Державного підприємства «Національний інститут розвитку інфраструктури». Створено умови для проходження студентами всіх видів практики, постійно розширюється перелік баз практики з перспективою подальшого працевлаштування випускників.

Співробітники кафедри проводять профорієнтаційну роботу, активно працюють над збільшенням студентського контингенту університету. Укладено вже більше десяти угод про співробітництво зі школами, ліцеями та коледжами. Постійна співпраця з Комунальним позашкільним навчальним закладом «Київська мала академія наук учнівської молоді», участь в організації та проведенні Всеукраїнської олімпіади школярів з екології сприяють формуванню іміджу університету в науковому просторі шкільної освіти.

Викладачі кафедри активно підтримують партнерські зв'язки з випускниками, що працюють за спеціальністю, у суміжних галузях та на освітній ниві.

Кафедра запровадила і сертифікувала систему екологічного менеджменту (СЕМ) відповідно до вимог стандарту ДСТУ ISO 14001:2010, що сприяє досягненню цілей сталого розвитку та є важливим аспектом сучасного управління НТУ.

Обравши шлях екологізації навчально-виховного процесу в поєднанні з енергозберігаючою та ресурсоефективною системою управління і впровадивши екологічний стандарт «Зелений клас», кафедра першою в Україні (серед навчальних закладів) отримала сертифікат, який підтверджує, відповідність вимогам СОУ ОЕМ 08.002.37.078:2013 Освітні послуги «Зелений клас». Екологічні критерії життєвого циклу, що розроблені згідно стандарту ДСТУ ISO 14024:2002 (ISO 14024:1999, IDT). У 2025 році кафедра пройшла перевірку та отримала підтвердження відповідності вимогам СОУ ОЕМ 08.37.078:2020 Зелений клас. Екологічні критерії та метод оцінювання життєвого циклу, що розроблені у відповідності до міжнародного стандарту ISO 14024:2018, IDT.

Для реалізації міжнародних вимог щодо якості екологічної освіти кафедра розвиває міжнародну співпрацю, зокрема, у межах **міжнародних проєктів**:

1. Transnational Biosphere Forests - Cooperative learning in UNESCO biosphere regions for conflict prevention and sustainable transformation - DAAD East-West Dialogue programme 2021 - Німеччина ДААД 1.01.2021 – 31.12.2021 Centre for Ecomics and Ecosystem Management - DAAD OWD 2021

2. Transnational Biosphere Forests - Cooperative learning in UNESCO biosphere regions for conflict prevention and sustainable transformation - DAAD East-West Dialogue programme 2022 - Німеччина ДААД 1.01.2022 – 31.12.2022 Centre for Ecomics and Ecosystem Management - DAAD OWD 2022

3. Ukrainian German Teaching Network for a Digital Transformation of Environmental Education Німеччина ДААД 1.08.2022 – 31.12.2022 HNE Eberswalde: Ukrainian German Teaching Network 2022

4. Biosphere Forests and Rivers - Building Support Systems and Connections for Conflict Transformation - DAAD East-West Dialogue programme 2023 - Німеччина ДААД 1.01.2023 – 31.12.2023 Centre for Ecomics and Ecosystem Management - DAAD OWD 2023

5. Ukrainian-German Teaching Network for a Digital Transformation of Environmental Education (Consolidation and Expansion Phase 2023) Німеччина

ДААД 1.01.2023 – 31.12.2023 HNE Eberswalde: Ukrainian-German Teaching Network 2023

6. Fields of Conflict A Discourse on Socio-Ecological Forest Restoration in Times of War and Multiple Crises - DAAD East-West Dialogue programme 2024 - Німеччина ДААД 1.01.2024 – 31.12.2024 Centre for Econics and Ecosystem Management - DAAD OWD 2024

7. Ukrainian-German Teaching Network for a Digital Transformation of Environmental Education (Consolidation and Expansion Phase 2024) Німеччина ДААД 1.01.2024 – 31.12.2024 HNE Eberswalde: Ukrainian-German Teaching Network 2024

8. Nature for Resilience A biosphere network for veteran recovery - DAAD East West Dialogue Programme 2025 - Німеччина ДААД 1.01.2025 – 31.12.2025 Centre for Econics and Ecosystem Management - DAAD OWD 2025

9. Ukrainian-German Teaching Network for a Digital Transformation of Environmental Education (Consolidation and Expansion Phase 2025) Німеччина ДААД 1.01.2025 – 31.12.2025 HNE Eberswalde: Ukrainian-German Teaching Network 2025

10. Transformational Learning Network for Resilience - Enabling Ukrainian higher education to ensure a sustainable and robust reconstruction of (post-war) Ukraine 2023-1-DE01-KA220-HED-000157119 01/10/2023 - 30/09/2025 Funded by the European Union. However, the views and opinions expressed are solely those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the European Union or the NA DAAD. TransLearnN

Напрямки наукової діяльності викладачів кафедри:

- впровадження систем екологічного менеджменту (дсту iso 14001:2015) та організація еколого-організаційних змін на підприємствах;
- забезпечення екологічної безпеки та розвиток технологій захисту навколишнього середовища;
- формування енергетичної стратегії розвитку підприємств (дсту iso 50001);

- застосування методів біоіндикації та біотестування стану довкілля;
- збереження та відновлення біорізноманіття і стабільності екосистем;
- охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- інтеграція вимог ЄС до систем управління якістю довкілля в Україні;
- прогнозування ризиків техногенних та екологічних катастроф;
- відновлення порушених та деградованих ґрунтів;
- застосування інтелектуальних технологій управління розвитком екосистем і складних технічних систем;
- системний аналіз енергозберіжних технологій очищення стічних вод і біотрансформації відходів у біогаз;
- оцінювання та підвищення рівня екологічної безпеки транспортних засобів;
- математичне моделювання та розрахунок експлуатаційних показників транспортних засобів;
- використання альтернативних палив у транспортних системах;
- моделювання і прогнозування забруднення придорожнього середовища транспортними потоками;
- управління екологічними проєктами, зокрема міжнародними;
- екологізація транспортних систем і транспортної інфраструктури;
- розвиток екологічної освіти, просвіти та громадської діяльності;
- моніторинг стану компонентів і комплексів довкілля;
- екологічна стандартизація та сертифікація в системах екологічного управління;
- удосконалення методів підвищення екологічної безпеки автотранспортних підприємств;
- удосконалення управління природоохоронною діяльністю автотранспортних підприємств;
- моделювання та прогнозування впливу автотранспортних підприємств на довкілля;

- комплексна оцінка впливу техногенного забруднення на навколишнє середовище;
- забезпечення екологічної безпеки транспортної діяльності;
- розвиток екологічної інженерії та природоохоронних технологій;
- дослідження екологічних проблем антропогенно трансформованих територій;
- розвиток екології рослин та біотехнологій;
- застосування сучасних методик оцінки ризиків у транспортній галузі;
- забезпечення екологічної безпеки персоналу транспортної галузі;
- забезпечення безпеки праці працівників транспортної галузі;
- підвищення екологічних характеристик транспортних засобів;
- управління проектами безпеки транспортних підприємств;
- формування ментального простору управління проектами;
- діджиталізація вищої освіти;
- розвиток економічних механізмів інвестування сталого розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на засадах державно-приватного партнерства;
- дослідження моделей еколого-економічного управління сталим розвитком суб'єктів господарювання на основі ресурсоефективних і чистих виробництв;
- оцінка та зниження негативного впливу стаціонарних і пересувних джерел забруднення на довкілля;
- забезпечення екологічної безпеки персоналу транспортної та дорожньо-будівельної галузі.

Співробітництво кафедри протягом двадцяти років свого існування з науково-дослідними інститутами (Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України, Державне підприємство «Національний інститут розвитку інфраструктури»), природоохоронними установами (Карпатським біосферним заповідником, Чорнобильським радіаційно-екологічним біосферним заповідником, Національними природний парк

«Голосіївський») та громадськими організаціями («Жива планета», «Друге життя», «Україна без сміття») сприяє підвищенню рівня теоретичної та практичної підготовки студентів університету, а також науково-практичним дослідженням науковців та здобувачів освіти кафедри.

Актуальність представлених у монографії досліджень зумовлена необхідністю переосмислення стратегій розвитку суспільства в умовах глобальних економічних, екологічних і технологічних трансформацій. Сучасні процеси кліматичних змін, поглиблення екологічних криз, інтенсифікація використання природних ресурсів, а також виклики, пов'язані з повоєнним відновленням України, потребують формування нових наукових підходів до забезпечення екологічної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку.

Другий том монографії присвячено комплексному дослідженню інноваційних технологій, організаційно-економічних механізмів та управлінських підходів до повоєнного відновлення України на засадах сталого розвитку. У цьому томі розкрито ключові напрями технологічної модернізації національної економіки, зокрема впровадження ресурсоефективних, енергоощадних і екологічно орієнтованих рішень у промисловості, аграрному секторі та транспортній інфраструктурі.

Особливу увагу приділено розвитку транспортної системи як базового елементу відбудови держави, включаючи питання зеленої мобільності, декарбонізації, модернізації міської інфраструктури та інтеграції до європейського транспортного простору. Значне місце займають дослідження у сфері цифровізації процесів управління, застосування геоінформаційних технологій, інтелектуальних систем та інструментів цифрової трансформації для підвищення ефективності екологічного моніторингу та прийняття управлінських рішень.

У томі також висвітлено питання розвитку зеленої енергетики, впровадження інноваційних технічних рішень у сфері енергозабезпечення, використання альтернативних джерел енергії та підвищення енергоефективності виробничих процесів. Окремий акцент зроблено на екологічній реабілітації

територій, що постраждали внаслідок воєнних дій, раціональному використанні природних ресурсів, а також формуванні сучасних систем управління відходами відповідно до європейських стандартів.

Крім того, розглянуто інституційно-економічні та правові аспекти повоєнного відновлення, включаючи питання відшкодування екологічних збитків, розвитку бізнес-середовища, інтелектуальної власності, а також трансформації туристичної галузі в умовах воєнних викликів. Значну увагу приділено формуванню кадрового потенціалу, розвитку компетенцій у сфері сталого розвитку та адаптації освітніх і наукових підходів до вимог цифрової економіки.

Таким чином, другий том формує науково-методологічну та прикладну основу для реалізації стратегії повоєнної відбудови України, орієнтованої на принципи сталого розвитку, екологічної безпеки, інноваційності та інтеграції до європейського економічного і технологічного простору.

Том 2

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Мельниченко Софія Геннадіївна

доктор філософії, старший викладач
кафедри водних біоресурсів та аквакультури

Богадьорова Лариса Михайлівна

кандидат географічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Херсон, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЇЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повномасштабна війна в Україні стала істотним викликом для вітчизняної індустрії гостинності, стала причиною руйнування всіх її структурних компонентів, від природно-рекреаційного потенціалу до об'єктів культурної спадщини [22]. Військові дії не лише сповільнили розвиток галузі в низці регіонів, а й стали причиною системного руйнування туристичної атрактивності територій [9]. На сьогоднішній день значна частка території України залишається замінованою та перебуває в зоні активних бойових дій, що радикально змінює географію туристичних потоків та ставить перед державою актуальне завдання - комплексний науково-практичний аналіз завданих збитків і пошук нових траєкторій для післявоєнного відновлення.

Особливої актуальності проблема набула через незворотні втрати природно-заповідного фонду, зокрема глобальні наслідки підриву Каховської ГЕС та масштабні пожежі, що охопили понад 100 тисяч гектарів унікальних природно-заповідних та прилеглих до них територій [8, 28, 33]. Разом з екологічним екоцидом відбувається цілеспрямоване знищення історичного минулого, зокрема пам'яток архітектури, музеїв та бібліотек, що вимірюється величезними фінансовими втратами для економіки. Така ситуація стала

причиною диспропорцій в регіонах, де Південь та Схід України практично втратили можливість функціонування туристичної інфраструктури, тоді як Захід та Центр починають ставати осередками стабілізації внутрішнього попиту, незважаючи на підвищення антропогенного навантаження на окремі природно-заповідні об'єкти.

Незважаючи на критичний стан галузі та значне скорочення робочих місць, туризм в Україні визначається високим ступенем адаптивності, поступово трансформується під впливом активної фази війни [34]. Поява та популяризація таких специфічних напрямів, як військовий та інклюзивний туризм, показує що сектор здатний відповідати на попит суспільства навіть під час гібридних національних загроз. Формування ефективних стратегій повоєнного відновлення потребує не лише залучення міжнародних інвестицій, а й кардинального оновлення законодавчої бази, гармонізації стандартів із вимогами Європейського Союзу та створення принципово нових механізмів управління, що дозволять перетворити сучасні проблеми на надійне підґрунтя для майбутнього сталого розвитку туристичної галузі [14].

Війна в Україні негативно вплинула на всі складові індустрії гостинності, як на природне, так і на культурне середовище [4]. Найбільший рівень негативного впливу характерний для природного середовища, де безпосередньо відбуваються та тривають бойові дії та для тих територій, які постійно зазнають інтенсивних ракетних обстрілів [7]. В розрізі всієї території України, станом на 2024 рік близько 30% території України зазнали впливу бойових дій та мінування – у числовому вираженні це складає близько 174000 км. Водночас, війна має як прямий, так і непрямий впливи на атмосферне повітря, підземні води, ґрунтовий покрив та біорізноманіття, які у сукупності визначають туристичну атрактивність території та визначають її відвідуваність туристами (Національна туристична організація України, 2024).

До війни, південь України був одним з регіонів, який найбільше приваблював як внутрішніх, так і зовнішніх туристів, але зараз на його території відбуваються найактивніші у регіональному вимірі військові дії у всіх можливих

проявах [37]. Вони завдали низки безповоротних втрат природному середовищу, зокрема: підбив Каховської ГЕС, який призвів до порушення всієї екосистеми регіону та вимирання близько 50 тисяч чорноморських китаподібних.

За аналітичними показниками The Guardian, внаслідок військових дій в Україні знищено повністю та частково зруйновано велику кількість об'єктів природно-заповідного фонду, де у числовому вимірі, під загрозою знищення знаходиться: більше ніж 160 заповідників, 16 водно-болотних угідь, 2 біосферні резервати. Різного ступеню руйнувань вже зазнали 900 об'єктів природно-заповідного фонду, що складає біля 30 % всього ПЗФ фонду України. У контексті туристичної діяльності, найбільший інтерес представляють ландшафти природно-заповідного фонду, 43% яких наразі вже зруйновано в Україні. У сукупності, внаслідок війни приблизно 46 тис. км² об'єктів ПЗФ та Смарагдової мережі перебувають в зоні ризику пошкодження та різних типів забруднення (Національна туристична організація України, 2024).

За статистичною інформацією уже в 2022 році, було повністю чи частково зруйновано та окуповано: 4 національні природні парки; 2 біосферних заповідники; 3 природні парки; 13 національних парків. Чималих впливів зазнали одні з найбільш відвідуваних в Україні територій – «Асканія Нова», «Олешківські піски», «Білобережжя Святослава» та «Кінбурнська коса».

За супутниковими даними Європейської інформаційної системи про лісові пожежі, понад 100 тис. га природних територій України зазнали впливу пожеж внаслідок військових атак. Впливу зазнала і п'ята частина об'єктів Смарагдової мережі, які охороняються Бернською конвенцією [8].

У Сумській, Харківській, Чернівецькій, Запорізькій, Херсонській, Донецькій, Луганській, Миколаївській областях 24 природоохоронні об'єкти повністю припинили свою діяльність. Разом з цим, існують об'єкти ПЗФ, які наразі перебувають під великим тиском, що пов'язано з напливом туди внутрішньо переміщених осіб, зокрема Карпатський біосферний заповідник та національний природний парк «Синевір».

Війна негативно вплинула і на культурну спадщину українських територій, зокрема призвела до закриття великої кількості релігійних, установ, музеїв, культурних центрів, архівів та монастирів. Станом на 2023 рік, за даними Міністерства культури та інформаційної політики України зруйновано та пошкоджено близько 823 об'єктів культурної спадщини, зокрема: 109 об'єктів національного значення; 650 об'єктів місцевого значення. У розрізі видів, зруйновано близько (Національна туристична організація України, 2024):

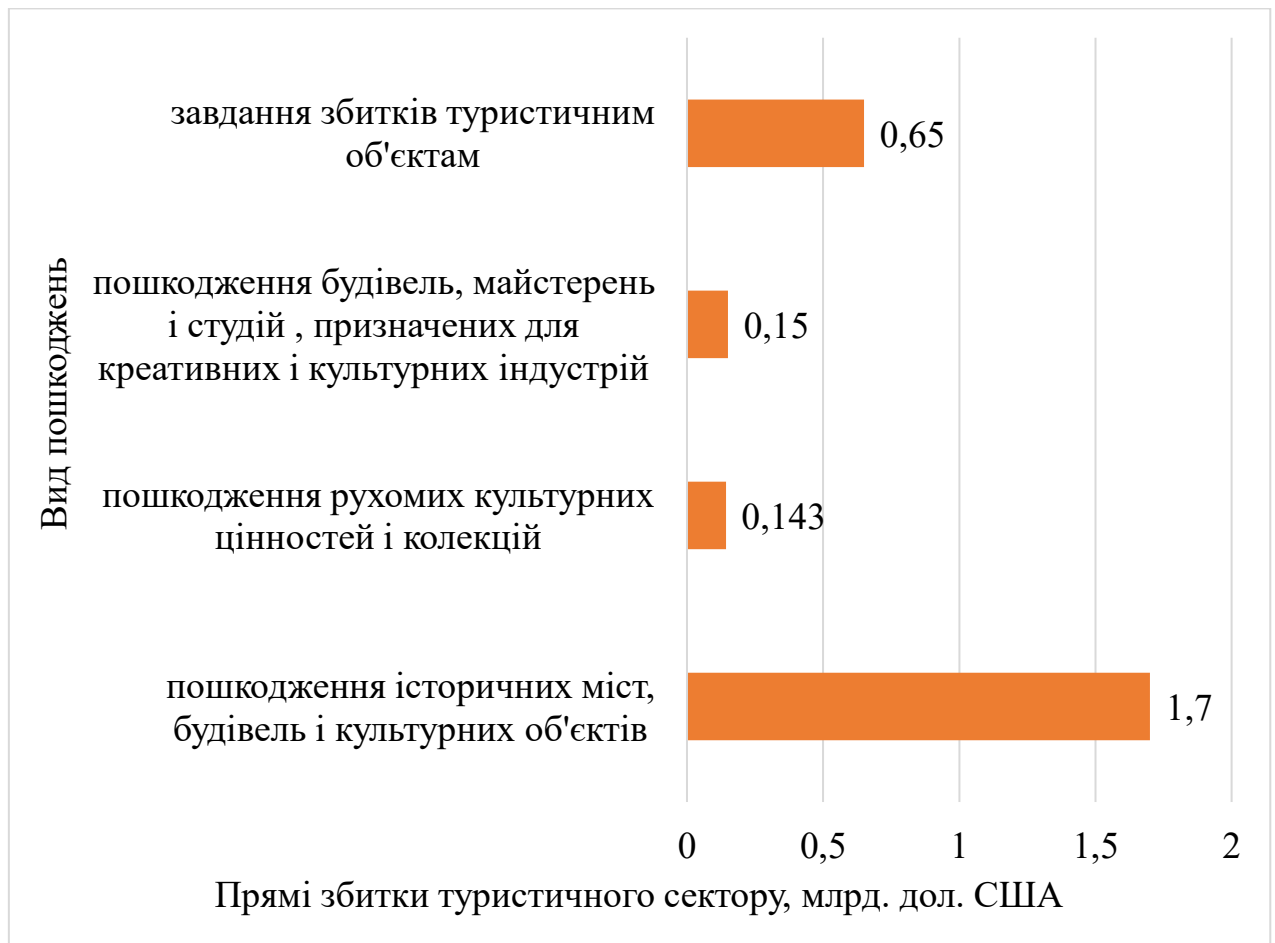
- ✓ пам'ятки архітектури – 252 об'єкти;
- ✓ пам'ятки архітектури та містобудування – 244 об'єкти;
- ✓ пам'ятки історії – 199 об'єктів;
- ✓ пам'ятки архітектури та історії – 30 об'єктів;
- ✓ пам'ятки археології – 20 об'єктів;
- ✓ пам'ятки монументального мистецтва – 19 об'єктів;
- ✓ пам'яток науки і техніки – 2 об'єкта;
- ✓ пам'яток садово-паркового мистецтва – 1 об'єкт.

Станом на кінець 2023 року, за даними Міністерства культури та інформаційної політики України різних видів збитків по всій території України від війни зазнало 1702 об'єкта культурної туристичної інфраструктури. Приблизно 49 % цих руйнувань припало саме на клубні заклади України. У розрізі різновидів, культурна туристична інфраструктура постраждала наступним чином: 841 клубний заклад; 601 бібліотека; 131 заклад мистецької освіти; 99 музеїв та культурних галерей; 30 театрів та філармоній [3].

За оцінками Всесвітньої туристичної організації фінансові збитки від руйнувань українських історичних туристичних об'єктів вже становлять близько 19,3 млрд. дол США, а ушкодження культурних об'єктів оцінюється на 1,1 млрд. дол. США. Великої шкоди війна в Україні завдала і нематеріальній культурній спадщині, зокрема – внутрішнім цінностям емоційного, символічного, духовного і екзистенційного значення та креативним індустріям [6, 18].

За проведеними оцінками Світового банку, на кінець 2023 року загальний прямий збиток для галузі туризму, який спричинила війна в країні склав 2,6 млрд.

дол. США, а загальні збитки від війни в Україні – 15,2 млрд. дол. США. За видами та типами ушкоджень фінансові втрати зазначено на рисунку 1.

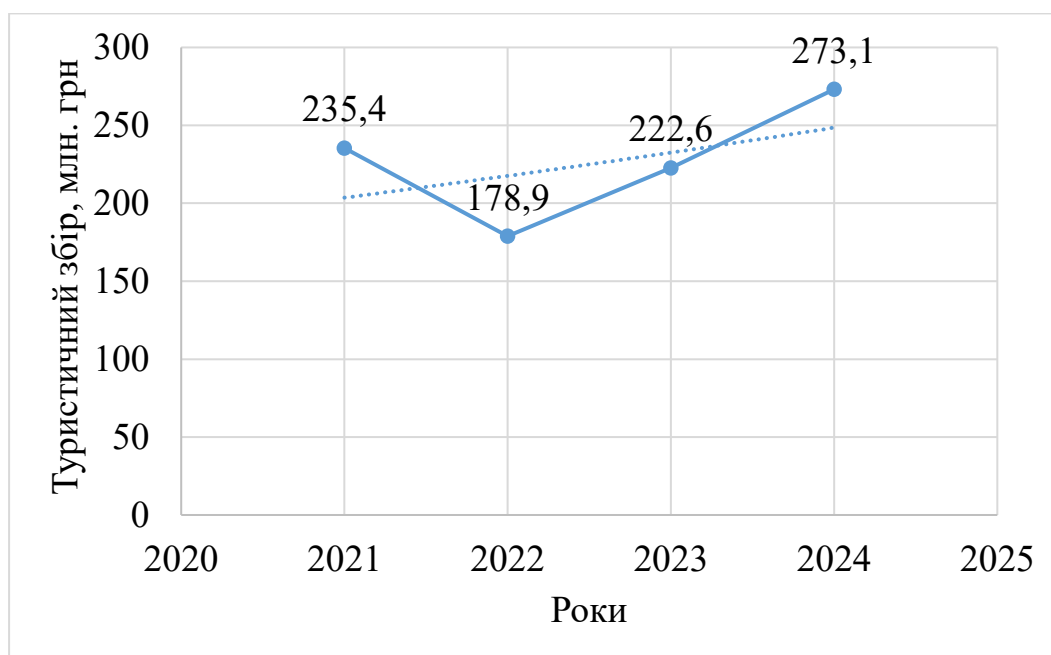

Рис.1. Збитки, завдані війною в Україні для туристичного сектору, станом на кінець 2023 року, млрд. дол. США

Джерело: власна розробка авторів за (Національна туристична організація України, 2024).

Разом з тим, попри триваючі військові дії туристичний сектор в Україні продовжує функціонувати [1]. З початком війни у 2022 році, туристичні збори знизились на 24 % у порівнянні з 2021 роком (рис. 2). Втім уже починаючи з 2023 року, туристичні збори починають зростати, що безпосередньо пов'язано з поступовою стабілізацією попиту саме на внутрішній туризм в Україні та з неможливістю здійснювати міжнародний туризм для окремих категорій громадян України. Стабілізація внутрішнього туризму в Україні дозволила

вирівняти грошові потоки від цього сектору і у 2024 році отримати 273,1 млн. грн. надходжень в економіку України саме від туристичних зборів.

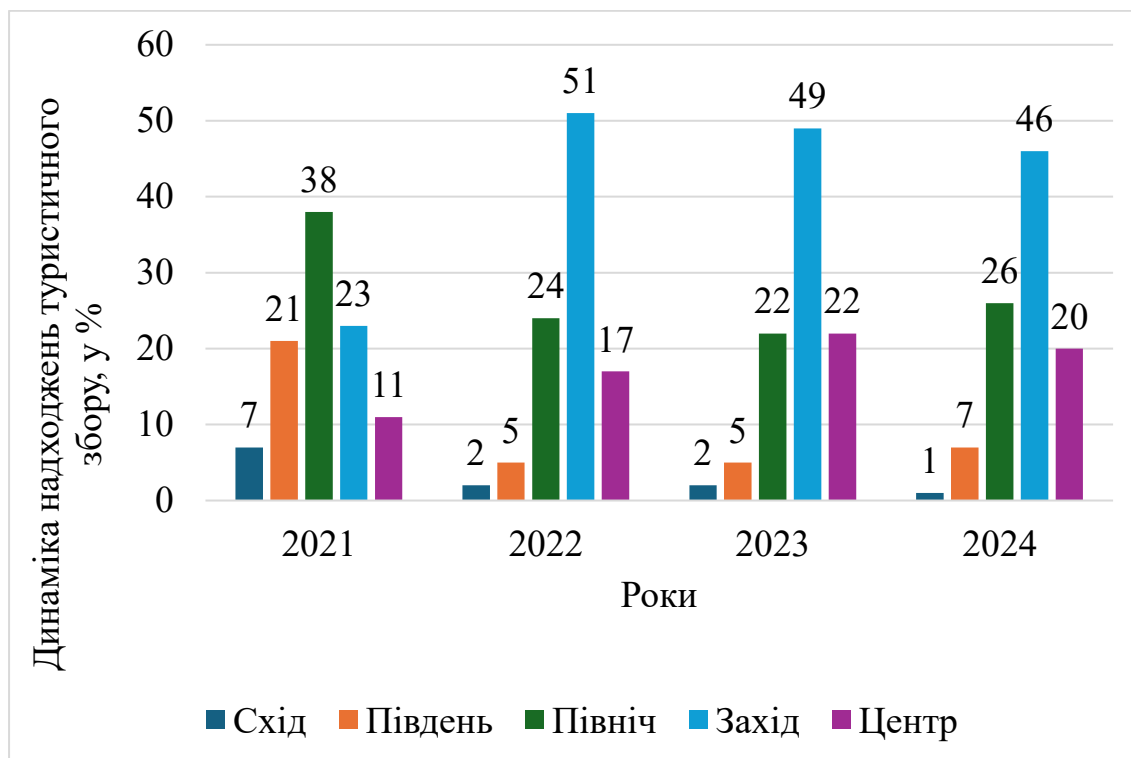

Рис. 2. Динаміка туристичного збору в Україні, млн. грн.

Джерело: власна розробка авторів за (Сухорукова, 2025; Національна туристична організація України, 2024)

Разом з тим, у регіональному розрізі туристичні збори є доволі нестабільним та у порівнянні з довоєнним періодом характеризується істотними диспропорціями між регіонами та областями, що безпосередньо пов'язано з безпековими військовими факторами, які впливають на туристичні потоки [13]. У розрізі регіонів, у період з 2022 по 2024 роки, у порівнянні з 2021 роком істотно зменшилась кількість туристичних зборів на Півдні та Сході України та значно збільшилась в Західному та Центральному регіонах у порівнянні з довоєнним періодом (рис. 3). З огляду на те, що Південний та Східний регіони України зазнали найбільшого негативного впливу війни, а велика частка їх території замінована, зменшення внутрішніх туристичних потоків в окремі їх області є цілком прогнозованим та реалістичним. Найбільше знизилася частка туристичних зборів у Херсонській, Запорізькій, Харківській, Донецькій та Луганській областях – саме в межах цих областей всі роки і триває активна фаза

війни. Разом з тим, за період війни, характерною є популяризація туризму в таких регіонах як: Івано-Франківська, Черкаська, Закарпатська, Дніпропетровська, Вінницька, Полтавська, Кіровоградська області та м. Київ [35].

Рис. 3. Динаміка туристичного збору в Україні у 2021 – 2024 рр., %

Джерело: власна розробка авторів за (Сухорукова, 2025; Національна туристична організація України, 2024).

Війна вплинула і на туристичні підприємства. Згідно з проведеним у 2024 році дослідженням [31], у якому взяли участь 268 компаній з 23 областей України та Києва. Серед опитаних були працівники готелів, хостелів, пансіонатів, та ресторанів та туроператори, і різні бізнеси, пов'язані з туризмом. 10% туристичних підприємств України за роки війни припинили своє функціонування, 77 % туристичних підприємств стали збитковими, і лише 13% характеризуються незначною рентабельністю. Майже половина опитаних компаній зазначила, що не має жодних фінансових резервів, які б можна було використати у подальших кризових ситуаціях. Головними факторами, які негативно вплинули на туристичний бізнес стали: економічна нестабільність,

кадрова нестача; енергетична криза; втрата морських курортів; зруйнована інфраструктура та небезпека [7, 15].

Втрачено і робочі місця в туристичному секторі. У довоєнний період у економічному секторі припадало близько 1,3 млн. робочих місць саме на туризм і суміжні з ним галузі. Станом на 2024 рік, у туристичному секторі працює близько 600 тис. осіб, що безпосередньо пов'язано з закриттям бізнесів в окремих регіонах, безпековими міркуваннями та виїздом працездатного населення за кордон [5].

У довоєнний період в Україні популярними були наступні види туризму: курортний, культурно-пізнавальний, оздоровчий, історичний, сільський, груповий [11]. Зараз, з огляду на безпекову ситуацію популяризації набули – індивідуальні та сімейні поїздки і оздоровчий туризм. З огляду на постійну нестабільність, у туристів відсутнє як раніше «планування» поїздок, тури бронюються в останній момент і враховується вже не факт «атрактивності» місця подорожі, а наявність там зв'язку, води, світла та укриття.

Зараз, в Україні з'явилися два порівняно «нові» для держави напрями туризму – військовий та інклюзивний. Наразі, військовий туризм, є єдиним напрямом у туристичному секторі держави, який приваблює саме іноземних подорожуючих за спецтурами, зокрема у такі міста як: Київ, Ірпінь, Буча, Харків та Бородянку [36]. Популярності набувають і донат-тури, де за невеликий фінансовий внесок у розвиток зруйнованого чи деокупованого міста, можна відвідати його вулицями пішохідну екскурсію [19].

Інклюзивний туризм є вже наслідком війни і спрямований здебільшого на людей з інвалідністю та на учасників бойових дій, які проходять реабілітацію. Так, у м. Львів є новостворені реабілітаційні центри – Unbroken, Superhumans, які стали детермінантами для розвитку інклюзивності, відкритості міста та його пристосування до людей з різними потребами [2].

З огляду на вищезазначене, туристична галузь України наразі перебуває в критичному стані. У контексті післявоєнного розвитку можливими є три сценарії

його розвитку: оптимістичний, реалістичний та песимістичний, які представлено на рисунку 4.

ОПТИМІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ. Після війни туристичний попит зростатиме швидкими темпами. Люди почнуть багато подорожувати, а найбільшою популярністю буде характеризуватись реабілітаційний туризм для дітей та ветеранів з ПТСР.

РЕАЛІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ. Після закінчення війни, туристичному сектору потрібен буде час для його стабілізації. Головними клієнтами туристичних фірм будуть внутрішні туристи, які відвудуватимуть лише безпечні регіони. Перспективними напрямками стануть гірський туризм, велотуризм, історичний туризм. Пріоритетний напрямок - реабілітаційний туризм.

ПЕСИМІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ. Якщо війна продовжиться, а окуповані території Україна втратить, то можливим буде незначний розвиток туризму лише в озерних, безпечних регіонах, зокрема на заході України. Такі області, як Миколаївська, Херсонська та Запорізька будуть недоступними для туризму через мінування та обстріли, в цих областях стане можливим лише один варіант - військовий туризм.

Рис 4. Можливі сценарії розвитку туризму в Україні: післявоєнний контекст

Джерело: власна розробка авторів за (Моца та ін., 2022; Роїк, & Недзвецька, 2022; Прочан, 2024; Сухорукова, 2025).

Втім, найбільш вірогідним і можливим сценарієм є саме «реалістичний сценарій», адже відновлення у будь-якому разі буде тривалим, поступовим і з огляду на вже існуючі руйнування складним.

Водночас, післявоєнне відновлення туристичної діяльності має бути поступовим, поетапним і відповідати пріоритетності – тобто спочатку мають бути відновлені туристичні об'єкти і відповідні регіони там, де раніше був найбільший попит. Відповідно до досліджень Національної туристичної

організації України, в державі вже є туристичні території, які мають різні ступені ризику руйнування – низького, середнього та високого, і відповідно є і території різної пріоритетності у туризмі для відновлення – також низької, середньої та високої (табл. 1).

Таблиця 1. Пріоритетність післявоєнного відновлення туризму в регіонах України

Ризики, пов'язані з військовими діями	Пріоритет туризму в економічному розвитку (туристичні потоки + місце в економіці)		
	Високий	Середній	Низький
Високі (територія окупована, йдуть активні воєнні дії, високий рівень вірогідності ракетних ударів)	Одеська область Херсонська область Миколаївська область Запорізька область Донецька область	Харківська область	Луганська область Сумська область
Середні (територія не - окупована, але має спільний кордон з рф або рб, є ризики ракетних ударів і мінування)	м. Київ Волинська область	Київська область Чернігівська область Хмельницька область Вінницька область Полтавська область Дніпропетровська область Житомирська область	Рівненська область
Низькі (територія не окупована, ризики незначні)	Львівська область Івано-Франківська область Закарпатська область Чернівецька область	Тернопільська область Черкаська область	Кіровоградська область

Джерело: (Ткаченко та ін., 2024)

Відповідно до таблиці 1, найбільш пріоритетними регіонами в яких треба першочергово відновити туристичну діяльність є Південь та Схід [16]. У цих

регіонах до сьогодні тривають активні бойові дії і відповідно – туристичні об'єкти продовжують зазнавати руйнувань, але в той же час – у довоєнний період ці регіони характеризувались високою туристичною атрактивністю та інтенсивними потоками внутрішнього та міжнародного туризму, що і наразі зумовлює їхню першочерговість і перспективність у відновленні після війни.

Для ефективного контрольованого відновлення туристичної галузі після війни потребує корегування і українське законодавство, зокрема за такими напрямками [23, 30, 31]:

- розробка та створення нормативно-правової бази щодо функціонування та забезпечення ефективної роботи Організацій управління напрямками на всіх територіальних рівнях: локальному, регіональному та національному;

- узгодження українського законодавства з міжнародними практиками, зокрема що стосується діяльності екскурсійних бюро та туристичних гідів;

- розробка системи контролю та регулювання якості підготовки екскурсіводів та послуг, які ними у подальшому будуть надаватись;

- скасування застарілих стандартів класифікації готелів та створення нових, у відповідності до стандартів Європейського Союзу;

- створення відповідних нових об'єктів індустрії гостинності, які будуть проводити навчання, стандартизацію та сертифікацію за оновленими стандартами;

- розробка нових сучасних механізмів страхування відповідальності туроператорів перед споживачами;

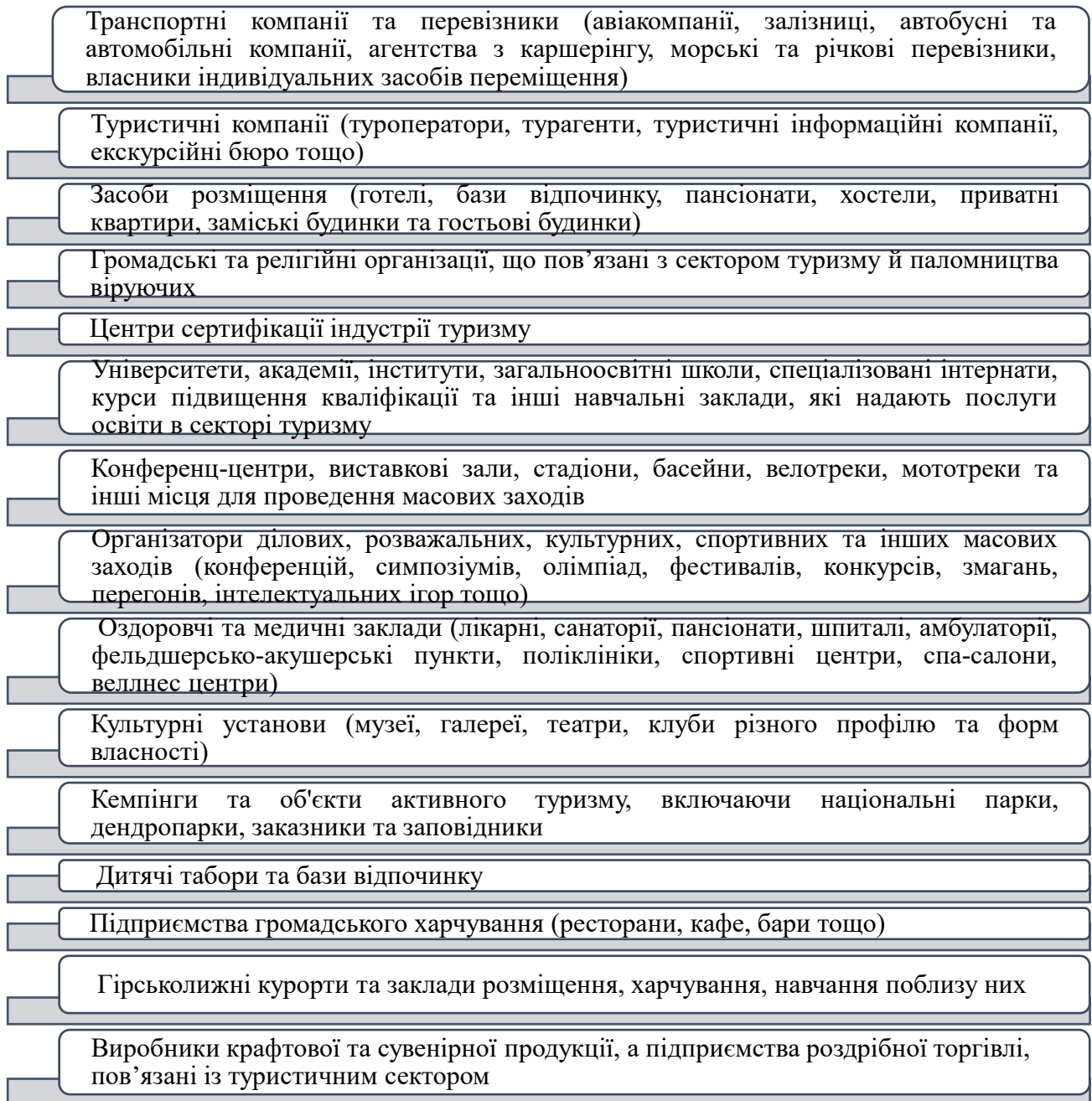
- створення нових суб'єктів на ринку туристичної діяльності, які б контролювали у повному обсязі весь процес відновлення за всіма напрямками.

Після модернізації українського законодавства та реорганізації туристичних структур необхідним є проведення комплексного науково-практичного дослідження щодо фінансових збитків заповдіяних об'єктам туристичної діяльності, масштабам, їх пріоритетності щодо відновлення та

вартості. Після цього, важливим є залучення всіх суб'єктів ринку та регулюючих органів до процесу реконструкції, що дозволить ефективно розподілити обов'язки, активно контролювати процес та знизити ризик корупції. Головні об'єкти-учасники зазначено на рисунку 5.

Комплексна участь всіх суб'єктів туристичної галузі у процесі відновлення сектору після війни дозволить мінімізувати можливі ризики та бар'єри, які яких, як свідчить досвід інших країн будуть невід'ємною частиною процесу реконструкції [12, 20]. Однією з головних проблем є недостатньо досконала нормативна та правова база, яка може стати причиною неузгодженості дій, корупції та недотриманням стандартів. Після війни, небезпека поновлення конфлікту триватиме, а більшість територій тривалий час будуть заміновані, що у великій мірі за розрізненості участі туристичних структур негативно впливатиме на стабільний процес відновлення сектору [17]. Також, нестача ефективних маркетингових та туристичних цільових програм щодо розвитку та його прогнозування у перспективі туристичного сектору може гальмувати відновлення, адже може стати причиною недофінансування заходів з відновлення [10, 25]. Водночас, існують ризики корупції, неефективного регулювання відбудови та комерційні ризики, які за умови недостатнього нагляду з боку контролюючих органів можуть призвести до диспропорцій у відновлення індустрії гостинності по регіонах України. Недостатня кількість фінансування цифрових та інформаційних технологій, необхідних для відновлення туристично-рекреаційного сектору є ризиком повільних темпів відновлення, адже це призведе до підвищення потреби саме у робочій силі, а після війни в Україні буде недостатня кількість кваліфікованого персоналу [26, 29].

Кваліфіковані кадри теж є проблемою для відновлення галузі, адже велика кількість населення не повернеться в Україну, а за наявними даними, цього що зараз знаходиться в Україні вже недостатньо навіть для поточного задоволення потреб у робочій силі у туристичному секторі, що вимагає активної участі у цьому процесі освітніх та наукових установ.

Рис. 5. Головні учасники післявоєнного відновлення туристичної галузі України [32]

Крім того, активне залучення міжнародних партнерів та іноземних інвесторів виступає критичним фактором не лише у фінансовому аспекті, а й у контексті трансферу передових управлінських технологій та світових стандартів сервісу. Важливо, щоб процес відбудови базувався на принципах сталого розвитку та інклюзивності, що дозволить створити конкурентоспроможний туристичний продукт, орієнтований на вимоги глобального ринку. Модернізація

транспортної та сервісної інфраструктури має відбуватися паралельно з інтеграцією «смарт-рішень», що забезпечать прозорість моніторингу відновлювальних робіт та безпеку мандрівників. Створення дієвих механізмів державно-приватного партнерства може стати тим інструментом, який збалансує інтереси бізнесу та територіальних громад у питаннях розподілу обмежених ресурсів. Соціальна складова відновлення вимагає перегляду освітніх програм для підготовки фахівців нового профілю, здатних працювати в умовах кризового менеджменту та реабілітаційного туризму. Зміцнення інституційної спроможності профільних асоціацій сприятиме подоланню фрагментарності дій та забезпечить єдиний стратегічний вектор розвитку для всіх дестинацій країни. Особливу увагу слід приділити ревіталізації природно-заповідних зон, які зазнали найбільших втрат, шляхом впровадження екологічних стандартів відновлення та збереження біорізноманіття. Тільки такий системний підхід, що поєднує безпекові гарантії, фінансову прозорість та інноваційну активність, дозволить галузі вийти на докризовий рівень і сформувати оновлений позитивний імідж України на міжнародній арені.

Водночас, незважаючи на існуючу сукупність поточних проблем та наявність післявоєнних ризиків, туристична галузь є перспективною, економічно рентабельною та популярною галуззю в Україні, тому детальне науково-обґрунтоване вивчення наявних проблем, прогноз подальших на неї впливів, розробка цільових програм розвитку, розробка нормативно-правової бази та участь всіх суб'єктів сектору у її відновленні забезпечить поступовий процес її відновлення та подальшого функціонування.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що повномасштабна війна спричинила катастрофічні наслідки для туристичної галузі України, ставши причиною системного руйнування як природного рекреаційного потенціалу, так і об'єктів культурної спадщини. Масштабний екоцид, зокрема підрив Каховської ГЕС та пожежі на понад 100 тис. га заповідних територій, завдали незворотної шкоди унікальним екосистемам, що традиційно формували туристичну привабливість Півдня. Окрім екологічних втрат, зафіксовано цілеспрямоване

знищення історичного минулого, що виражається у пошкодженні понад 1700 об'єктів культурної туристичної інфраструктури, включаючи музеї, бібліотеки та пам'ятки архітектури національного значення. На сьогодні близько 30% території держави залишається замінованою або перебуває в зоні активних бойових дій, що радикально трансформувало географію туристичних потоків та поставило перед галуззю завдання адаптації до умов постійної небезпеки.

Економічний вимір впливу війни характеризується глибокою кризою бізнес-середовища та істотними регіональними диспропорціями, де Південь та Схід практично втратили можливість функціонування туристичної інфраструктури. Більшість туристичних підприємств, а саме 77%, наразі є збитковими, а кількість робочих місць у галузі скоротилася більш ніж удвічі - з 1,3 мільйона до 600 тисяч. Водночас спостерігається поступова стабілізація внутрішнього попиту в західних та центральних регіонах, що дозволило у 2024 році забезпечити надходження до бюджету від туристичного збору на рівні 273,1 млн грн. Важливою особливістю сучасного етапу є поява нових специфічних напрямів, таких як військовий туризм для іноземців та інклюзивний туризм для ветеранів, що показує високий ступінь гнучкості сектору та його здатність відповідати на запити суспільства навіть у період національних загроз.

Майбутнє відновлення галузі потребує комплексного науково-практичного аналізу та впровадження поетапних стратегій, орієнтованих на радикальне оновлення законодавчої бази та гармонізацію стандартів із вимогами Європейського Союзу. Найбільш вірогідним сценарієм розвитку вважається реалістичний, який передбачає тривалий і складний процес реконструкції з огляду на масштаби руйнувань та тривалі безпекові ризики. Пріоритетність відбудови має базуватися на рівні ризику територій та їхньому довоєнному економічному потенціалі, що вимагає активного залучення міжнародних інвестицій, створення нових механізмів страхування та подолання дефіциту кваліфікованих кадрів через участь освітніх установ. Ефективне управління процесом відновлення можливе лише за умови консолідації зусиль держави, бізнесу та контролюючих органів для мінімізації корупційних ризиків і

створення надійного підґрунтя для майбутнього сталого розвитку індустрії гостинності. Перспективи подальших наукових досліджень полягають у детальному розробленні механізмів цифрової трансформації туристичних послуг та інноваційних моделей управління безпекою в зонах повоєнної рекреації.

Список використаних джерел

1. Андрусак, Н., & Аніпко, Н. (2022). Туризм в умовах війни: особливості туристичних пріоритетів, пошуку та пропозицій. *Науковий вісник Чернівецького університету: Серія: Географія*, 839, 31-39. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2022.839.31-39>
2. Безугла, Л., Белобородова, М., & Герасименко, Т. (2022). Формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*, 2 (6), 20-25. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6.2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6.2022.4)
3. Бордун, О., Шевчук, В., Монастирський, В., & Лучка, О. (2022). Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія: Економічна*, 62, 178-196. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>
4. Завідна, Л. Д. (2024). Стратегія повоєнного відновлення індустрії гостинності та туризму України. *Актуальні питання економічних наук*, 5. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14532851>
5. Зарубіна, А., Онойко, Ю., & Щербатюк, Н. (2023). Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*, 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>
6. Карпенко, Ю. В., Логвин, М. М., Тараненко, О. О., Логвин, Д. М., & Луценко, О. І. (2023). Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*, 2 (108), 59-68. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-2-8>

7. Кізюн, А. Г., Гуцал, Л. А., & Цуркан, І. М. (2023). Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, 8, 79-87. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-8-11>
8. Ковальчук, Н. П., & Толстушко, Н. О. (2022). Лісові фітоценози України в умовах воєнного стану. *Сільськогосподарські машини*, 48, 88-92. DOI: <https://doi.org/10.36910/acm.vi48.879>
9. Король, О. (2025). Чинник загроз і небезпек у міжнародному туризмі та його вплив на в'їзні туристичні потоки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*, 58 (1), 111-123. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.1.11>
10. Краснокутська, Ю., Сегеда, І., & Безпалова, А. (2023). Післявоєнне відновлення туристичної індустрії України в контексті сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-88>
11. Мазур, В. С. (2023). Сучасні тенденції розвитку галузі туризму: міжнародний та український досвід. *Інноваційна економіка*, 2, 34 - 41. DOI: [10.37332/2309-1533.2023.2.4](https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.4)
12. Малюта, Л. Я., & Королюк, С. Р. (2023). Війна як причина зміни туристичного потенціалу України: аналіз організаційно-економічних заходів із відновлення внутрішнього туризму. *Галицький економічний вісник*, 85 (6), 139-147. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.06.139
13. Матвієнко, А. (2024). Сучасні стратегії відновлення та розвитку туристично-рекреаційних комплексів в Україні в умовах післявоєнної реконструкції. *Економіка та суспільство*, 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-144>
14. Матвійчук, Л., & Дащук, Ю. (2022). Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. *Економіка та суспільство*, 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28>

15. Мельниченко, С. Г., & Богадьорова, Л. М. (2021). Географія просторово-часових особливостей колективних засобів розміщення готельного господарства в Україні. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, 36, 34 - 42. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-03>
16. Мельниченко, С., Богадьорова, Л., & Охременко, І. (2024). Статистичний аналіз динаміки показників туристичної діяльності в Херсонській області. *Актуальні проблеми сталого розвитку*, 2 (2). DOI: 10.60022/2(2)-7SD
17. Миронов, Ю. Б. (2023). Шляхи післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Економічні науки*, 71, 64 - 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-71-09>
18. Молочко, В. (2024). Вплив російсько-української війни на зміну реставраційної і пам'яткоохоронної діяльності. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*, 70, 269-279. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.269-279>
19. Москвич, О. Д., Шостак, В. М., & Столярчук, Н. М. (2025). Креативність та стратегічне планування соціокультурних проєктів туристичної галузі України: міжкультурна комунікація та міжнародні інвестиції. *Культурологічний альманах*, 3, 317-327. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.39>
20. Моца, А., Шевчук, С., & Серєда, Н. (2022). Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*, 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
21. Національна туристична організація України. (2024). *Стратегічна дорожня карта «Відновлення малого та середнього бізнесу у секторі туризму та гостинності в 2023–2033 роках»*. Київ: НТОУ, 61 с.
22. Носирєв, О., Деділова, Т., & Токар, І. (2022). Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*, 1 (26), 55 - 68. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd>

23. Омельчак, Г. (2023). Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*, 1 (46), 106-109. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14>
24. Прочан, А. О. (2024). Соціально-економічний вплив лікувально-реабілітаційного туризму на регіональний розвиток в умовах війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, 10, 24-30. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-10-4>
25. Пузирьова, П. В. (2022). Розвиток стратегічного партнерства на основі створення інноваційної бізнес-моделі повоєнного розвитку туризму в Україні. *Актуальні проблеми економіки*, 8 (254), 39 – 48. DOI: 10.32752/1993-6788-2022-1-254-39-48
26. Роїк, О. Р. (2023). Напрямки сталого розвитку туризму України в умовах післявоєнного відновлення. *Економічний простір*, 184, 58 - 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-9>
27. Роїк, О. Р., & Недзвецька, О. В. (2022). Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*, 46, 11-15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>
28. Романь, А. М. (2024). Підрив Каховської ГЕС: техногенна катастрофа чи шанс на екологічне майбутнє України. *Науковий Журнал Метінвест Політехніки. Серія: Технічні науки*, 2, 98 - 104. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2080/2024-2-15>
29. Слатвінська, Л., Збиранник, О., & Грибанов, Т. (2024). Шляхи відновлення мікро-, малого та середнього бізнесу у секторі туризму та гостинності в контексті модернізації середовища. *Економіка та суспільство*, 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-115>
30. Ставська, Ю. (2024). Європейський досвід продуктивних інструментів розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*, 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-26>

31. Сухорукова, Г. (2025). Огляд туристичної галузі в Україні: виклики, нові напрямки та перспективи. *Kyivstar Business Hub*. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/oglyad-turistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-vikliki-novi-napryamki-ta-perspektivi>

32. Ткаченко, Т. І., Ведмідь, Н. І., Гладкий, О. В., Михайліченко, Г. І., Дворська, І. В., & Козоріз, О. Є. (2024). *Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні: аналітичний звіт з науково-дослідної роботи*. Київ: Державний гуманітарний університет «Національний транспортний університет». URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-%D0%86mpact-analysis.pdf>

33. Удовенко, І. О., Мамчур, В. В., & Сержантова, Ю. Ю. (2023). Об'єкти природно-заповідного фонду: аналіз наслідків українсько-російської війни. *Український журнал природничих наук*, 5, 126-139. DOI: <https://doi.org/10.32782/naturaljournal.5.2023.14>

34. Холодок, В. Д. (2023). Управління туризмом на регіональному рівні в умовах війни та стратегії на майбутнє. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 16, 206-214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.27>

35. Щербакова, Н. О. (2024). Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу України в умовах війни. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія*, 29, 109-120. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9321.29.2024.301803>

36. Щука, Г., Журба, І., & Коробейникова, Я. (2024). Шляхи формування пропозиції на ринку в'їзного воєнного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*, 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-88>

37. Melnychenko, S., Bohadorova, L., & Kozychar, M. (2024). Statistical analysis of the dynamics of tourist activity indicators in the Kherson region. *European Science*, 5(sge32-05), 139–147. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-32-00-035>